Any IV. Barcelona 30 de Abril de 1874. Núm. 12.

LA RENAXENSA,

PERIÓDICH DE LITERATURA, CIENCIAS Y ARTS.

SURT LOS DIAS 10, 20 Y ÚLTIM DE CADA MES.

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ.
Tres mesos. . . . . 9 Rals.
Al estranger, tres mesos. . 13 »
Ultramar, tres mesos. . . 18 »
Un número sol. . . . . 1 »

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ.
Carrer de Jerusalem, n.° 32, primer pis.

RECLAMS.
Los subscriptors per ratlla. . 1/2 Ral.
Los no subscriptors per id. . 1 »
Passant de 10 ratllas, á preus convencionals.

SUMARI.

Elogis dels catalans y de Barcelona, per En Cervantes; per *R. F.*—Un asaitj de filosofia crítica; per *Joseph Masferrer y Arquimbau.*—Fora duptes (poesía); per *Joseph Serra y Campdelacreu.*—L' Engadina y 'l ladin que allí 's parla; per *Joseph Balari y Jovany.*—Laboratori del pagés; per *Lluis Justo y Villanueva.*—Planys d' un gall (poesía); per *Pau Mimó.*—Consistori dels Jochs Florals.—Novas.

Folletí.—Historia de Banyolas (continuació); per *Pere Alsius.*—Julita (continuació); per *Martí Genís y Aguilar.*

ELOGIS
DELS CATALANS Y DE BARCELONA
PER EN CERVANTES.

No sabem si 'ns enganyan l' estimació y l' entussiasme que sentim per nostra nació, per nostra ciutat y per En Cervantes; mes ens sembla qu' els elogis de Barcelona y lo dels catalans, sobre tót aquest, foren posats com adretas, encara que poguessen suprimirse ó no posarse sense qu' en patís poch ni molt la relació. Aixís com en lo *Pérsiles* no hi ha cap elogi de Barcelona, ni en las *Dos Doncellas* n' hi ha cap d' Igualada (que cita), podia en las *Dos Doncellas* faltarhi l' elogi de Barcelona sens que la relació y curs de la novela ne patissen gens. Desde «*que llegaron á Barcelona* (las duas donzellas y lo germá de l' una) *poco antes de que el sol se pusiese*, podia passar á *En entrando en ella*, faltanthi lo párrafo intermedi que conté l' elogi de la ciutat, sens qu' en sufrissen la claretat ni la marxa de la novela. L' elogi de Barcelona es molt natural á la boca de *D. Quijote* que tants obsequis hi va rébrer, que tant aplaudit s' hi va veurer, posat ab agradables relacions ab gent principal y ab «noticia de tots los vehins de la ciutat.» Mes en una conversa ab persona que com *D. Alvaro Tarfe* se suposa sabia lo que era y lo que valia Barcelona, l' elogi podia reduhirse á duas paraulas. Des de *me pasé de claro á Barcelona* podia passar á la frase *y aunque los sucesos*... que es per sí sola un gran elogi, faltanthi los calificatius de Barcelona que la precedeixen, sens que lo diálech ni la gratitut del Caballer manchego, ni la bona disposició de l' escena ne patissen gens.

L' elogi dels catalans en lo *Pérsiles* es posat mes innecessariament per la novela. Habent la senyora *Ambrossia Agustina* desembarcat á Barcelona per dirijirse al Aragó, y son marit y son germá tingut d' anarsen mar endins ab las galeras per la continua inseguretat de la platja, «els cortesos Catalans varen visitarla y regalarla tot lo posible» fins que tornaren aquells y va emprender ella la marxa cap á son pais. Lo párrafo *gente enojada terrible*.., que cap entre paréntesis y conté l'elogi dels catalans, no sols podria faltarhi sens que sufrissen dany la relació ni la claretat, sino qu' es una oració incidental que casi es desproporcionada no solzament en sí, sino que ho es l' elogi contingut comparantlo ab la petita cortesia de visitar y regalar els cortesos catalans á una persona forastera y tan notable. La *senyora Ambrosia Agustina* va estarse pochs dias á Barcelona, se compren que no tots els barcelonins anessin á visitarla y regalarla; solzament alguns de determinadas classes y posicions socials, essent muller y germana de dos xefes militars. Ab tot, l' elogi s' esten á tots els catalans, ab sobreabundancia tant de la frase considerada gramatical y literariament, com del concepte lógich; aquest sols als visitants barcelonins y no als demés catalans estendria l' alabanssa per la cortesia.

Quan considerem innecessarias per la relació y lo diálech las frases en qu' En Cervantes fa l' elogi de Barcelona y lo dels catalans, quan senyalem fins sobreabundant en los sentits solzament literari, gramatical y llógich la frase en que 's conté aquest últim, mes y mes los hi agrahim y debem agrahirlos al gran escriptor, mes espressa y deliberadament los hi veyem fer y posar, mes pensats y pesats debem considerarlos, mes fills d' un propósit determinat y d' una resolució madurada los regoneixem, mes valor los hi donem, mes enorgullits y joyosos n' estem, mes gloriosos los tenim per nostras ciutat y nació.

L' elogi dels catalans en lo *Pérsiles*, sobre tot, es lo mes notable, lo posat menos natural y mes espressament, y lo que mes l' hi habem d'agrahir per aquet propósit deliberat y per que necessitaba va-

lor cívich. L' elogi dels catalans en lo *Pérsiles* no es com los de Barcelona á las *Dos Doncellas* y al *Quijote* lo d' una ciutat en lo que s' uneixen elogis de las circunstancias naturals de topografía y bellesa, y altres generals ó comuns á totas las grans ciutats cultas; ni ve com per la ma, cayent naturalment de la ploma del novelista ó dels llabis del interlocutor al mitj de la narració ó del diálech. L' elogi dels catalans en lo *Pérsiles* no es aixó, es mes; te un carácter com que diguem polítich. Está posat d' una manera menys natural, no caigut per son pes mateix de la ploma del cronista de *Periandro* y *Auristela* y enterament encaixat á la relació ó á la conversa; sino portat alli adretas, impulsat per la ploma, baixat espressament del front del escriptor y espressament pujat de son cor, posat d' una manera que ressalta, que s' hi ensopega perque no encaixa del tot, sobreix al mitj del pas.

Llegim sino. *Aquella noche se alteró el mar de modo que fué forzoso alargarse las galeras de la playa, que en aquella parte es de continuo mal segura. Los corteses catalanes, gente enojada, terrible; y pacífica, suave; gente que con facilidad dan la vida por la honra, y por defenderlas entrambas se adelantan á si mismos, que es como adelantarse á todas las naciones del mundo, visitaron y regalaron todo lo posible á la senyora Ambrosia Agustina, á quien dieron las gracias despues que volvieron su hermano y su esposo.*

L' elogi dels catalans, á mes d' aixó, no es l' elogi d'una ciutat y de circunstancias d'ella comunas ó generals á altres grans ciutats cultas com Toledo, Granada, Valladolid ó Sevilla; es l' elogi d' una nació, d' un poble que comensaba á posar ma á l' espasa per la defensa de sos drets, qu' anys habia estaba lluytant ab memorials y representacions ab lo gobern castellá qu' els hi volia pendrer; elogi que 's debia publicar á la residencia d' aquell gobern, á Madrid, y ser mal vist per ell y per l'opinió pública de la nació castellana, la d' En Cervantes, desitjosa de igualar á totas las nacions d' Espanya sota lo jou qu' ella portaba. Quan En Cervantes escrigué dit elogi dels catalans estaban encesos els *bandos* de Catalunya de *nyarros* y *cadells*; los primers apar que perteneixian allavors á la causa catalana y anticentralista, com ne diriam ara, y de son Roque Guinart fa En Cervantes grans elogis en lo *Quijote;* Barcelona habia negat l' entrada y rebut ab las armas á la ma las galeras del rey perque no habian saludat á la plassa, y no habia volgut obrir las portas á las tripulacions (15 agost 1615), la Diputació general del Principat y los Concellers y Consell de Cent de la Ciutat habian representat ab gran energía al rey contra l' Inquisició, y habian declarat qu' els catalans no acceptaban certa real ordre sobre lo cas (agost y setembre 1611), comensaba la resistencia de Catalunya contra els allotjaments, hi habia hagut varias competencias entre las autoritats catalanas y los vireys (1596 y 91): tot lo que habia de fer enojós á Castella un elogi dels catalans tan complert com lo d' En Cervantes, un elogi d' un carácter un tan polítich, com diriam ara. Res d' aixó podia tenir en olvit lo gran talent y vivó del ilustre escriptor, y aixís posá l' elogi dels catalans contra la corrent cortesana y fins contra la castellana. La forsa de la veritat y son carácter franch é independent lo feren superior á tots los temors de navegar en aquest assumpto contra lo sentir de la Cort y de Castella, de son públich y de sa nació. Per aquest motiu dihem qu' es mes d' agrahir á En Cervantes son elogi dels catalans, y aixís l' agrahiren molt nostres passats l' any 1640 quan en la *Noticia Universal de Cataluña* lo varen presentar als castellans com argument y advertencia, cuan lo varen alsar com un títol d' honor al costat dels pergamins y llibres de sas franquesas. De sa fosca tomba d' una iglesia arraconada va semblar qu' en sortia la veu d' En Cervantes, cridant per Catalunya al devant d' aquella Cort despótica é insensata en qu' habia rematat aquella altra Cort desconcertada que tanta injusticia l' hi habia fet. Quan los catalans de l' any 1640 varen presentar als ulls de la Cort de Castella y de Castella tota l' elogi que d' ells y de sos pares habia escrit En Cervantes vint y cinch avans, comensaren á venjar los agravis que d' aquells cortesans habia rebut lo gran escriptor la miseria, lo desamparo, la poca estimació en que tan injustament y ab tanta torpesa l' habian tingut, mentres afavorian á molts altres escriptors de menos mereixements y valer, y de menos carácter, independencia y franquesa. *Venganza de los ofendidos* y *correspondencia grata de firmes amistades* fou Catalunya per la memoria d' En Cervantes l' any 1640 al invocar l' elogi que dels catalans se llegeix en lo *Pérsiles*. Los exemplars de la *Noticia Universal de Cataluña* qu' á las horas van correr per Madrid, varen ser lo crit del venjador y del bon amich que castigaban los agravis y los torts qu' al amich difunt habia fet la Cort.

L' elogi dels catalans per En Cervantes no es avuy en dia tan conegut, agrahit y celebrat com á las horas; es que tampoch lo mereixem, com lo mereixian nostres antichs.

Si tanta estimació fem dels elogis d' En Cervantes á nostra nació y á nostra ciutat, es perque aquest gran escriptor no era solzament un gran literat, sino també un gran pensador; es qu' en sos escrits no solzament son notabilíssims la forma, la paraula, l' estil; sino que ho son també lo fondo, l' ideya, lo pensament.

Sens considerarlo com home polítich ni com á decidit per la conservació de las franquesas catalanas contra los desitjos centralistas y unitaris de la Cort, podem creurer y dir sens exageració qu' habent residit á Barcelona, no podia pasarli desapercebuda la lluyta, pacífica ó de memorials y representacions encara, de Catalunya ab lo gobern de Madrid y l' esprit centralista castellá, ni podia serli indiferent eixa lluyta, ni encara que castellá madrileny, podia ser contrari de la causa catalana. Ens donan la convicció de tot aixó lo talent, la vivacitat, lo carácter independent y los sentiments franchs que resplandeixen en totas las obras de son gran ingeni. No: l' autor de *La Numancia* simpatías no pocas ni petitas habia de sentir per nostra

causa en la lluyta catalana contra l' afany tiránich de la Cort, ni á l' autor de tantas obras vivíssimas podia passarli desconeguda eixa lluyta, residint alguna temporada á Catalunya.

Quan va publicar lo *Quijote*, molts crítichs van acusar á En Cervantes d' haber maltractat y ferit de mort lo geni caballeresch y la generositat dels castellans, y d' haber tocat aixís mes enllá del blanch, los llibres de caballeria, qu' habia apuntat. Per mal fundada que sigués aquesta acusació, va trobar algun séquit entre 'ls envejosos y els ignorants, va donar alguna pena á nostre elogiador y va cridar contra d' ell certa impopularitat que va serli molt sensible. Naturalment, desitjaria no aumentársela sens mes ni mes, no afegirhi nous motius y escusas d' acusació y mal volensa; uns elogis dels catalans y de Barcelona tant grans com va fer, no podian sino donar novas alas á certa impopularitat á la Cort, novas ocasions als envejosos per acusarlo de simpátich als «rebeldes, als indómits, als insolents, als orgullosos, als irreverents, als insubmisos»; que en temps d' En Cervantes com escriptor tots aquestos calificatius feyan dels catalans y sobre tot dels barcelonins, la gent de la Cort y altre gent de Castella. Ab tot y aixó va posar los celebrats elogis de nostras nació y ciutat, plantant cara ab son valor de Lepanto y d' Alger á totas las acusacions, impopularitats y críticas, per dir son sentiment de veritat. Altra motiu, altra rahó perqué tinguem d' agrahirli mes fervorosament sos elogis als catalans y á Barcelona, sobre tot quan ell va ser fins á l' agonia tant agrahit á qui no l' hi habia fet tan obsequi com ell á nosaltres.

Avuy en dia encara ¿qui sap cuants de la Cort y d' altres part de Castella, al llegir las *Dos Doncellas*, lo *Quijote* y lo *Pérsiles*, y al ensopegar ab dits elogis els hi reproban, els hi censuran, l' acusan per ells de no prou bon castellá? Avuy en dia encara l'esprit d' En Olivares y dels felipons tudescos y francesos anima á molta gent en terra castellana, encara te Catalunya y te Barcelona enemichs tallats per l' estil dels d' aquells temps. Altre motiu per estar nosaltres agrahits á En Cervantes per sos elogis.

No será nostra ignorancia en literatura y en ciencias qui pretenga haber parlat del literato, del moralista ni de altres y altres conceptes honrosos en los que sobreix y s'enlayra fins al cel lo gran Cervantes. No habem tingut altra intenció que celebrar y ferne memoria, lo panegirista, l'elogiador de Barcelona y de la nació catalana. Sols en aquest concepte habem parlat de l'inmortal escriptor castellá. Desitjem que personas de mes erudició y mes talent lo desarrollen mes aquest concepte, per merescuda glorificació d' aquell y de nostras ciutat y terra.

Una paraula mes per acabament. Desde lo rey Felip III, son ministre lo duch de Lerma y cardenal, lo fill y rival d'aquest lo duch d' Uzeda y lo favorito del ministre En Roderich Calderon, fins als mes petits gentils-homes y lletrats d' aquella Cort que tant y tant va despreciar á En Cervantes com escriptor, com veterano de la patria, com heróich cautiu d' Alger, com home bondadós y prudent, ¡quants cents de personatjes en aquell temps plens de poder, de fama, de riquesas, dignitats, títols, honors y vanitat! Y de tots ells ¿quins son aquells que mes ha conservat la fama y que de mes gent espanyola y estrangera son coneguts? Solzament dos que no van despreciar á En Cervantes, encara que no li van correspondrer com debian; lo duch de Bejar y lo compte de Lemos, (nebot aquest del de Lerma), als cual va dedicar lo manco de Lepanto las duas parts del *Quijote*. ¿Que son la fama y l'anomenada d' aquells fatuos mal coneixedors d' En Cervantes al costat de la fama y l' anomenada d' aquestos Mecenas? Que son la fama y l' anomenada dels reys, prínceps, cardenals, duchs y condes baix los cuals habia servit En Cervantes, al costat de la fama del pobre vell á qui deixaren morir de pobresa?

L' ingratitut d' aquella brillant y rica gentussa ab lo soldat ferit de Lepanto, ab l' incomparable cautiu d' Alger, ab l' escriptor original, y ab l' home de bé y prudencia, es horrorosa, y tant mes plausible es la justicia que la posteritat ha fet á l' una y á l' altre, fent sobreixir lo mérit d' En Cervantes y enfonsant la memoria d' aquells idiots cortesans y de son apropiat rey.

En contraposició de la ingratitut infernal y rústica ignorancia d' aquell daurat vulgo, En Cervantes fou agrahidíssim als petits favors que li feren los nobles de Bejar y Lemos y algun altre senyor. No solzament los va inmortalisar presentantlos com afavoridors seus á la posteritat, de la cual coneixia que 'l justificaria y l' enlayraria gloriós; sino que de tal modo va donarlos las gracias, sobre tot al comte de Lemos, que va ser son últim y per mes temps Mecenas, que si no sapiguessim per altres vias la miseria ab que va viurer los últims anys de sa vida y va morir, creuriam que dits nobles, sobre tot lo de Lemos, l'hi habian fet la justicia que merexia y l' habian amparat y afavorit com els tocaba y podian ferho. No cal sino llegir las dedicatorias de la segona part del *Quijote* y del *Pérsiles* al compte de Lemos y considerar la miseria ab que va viurer y morir lo veterano de Lepanto, per ferse cárrech de quant agrahit y bondadós era lo cor de nostre admirat elogiador. Sobre tot la dedicatoria del *Pérsiles* enterneix; allí 's veu al pobre Cervantes morirse en mitx de bascas y congoxas donant las gracias mes expresivas y carinyosas al compte de Lemos-gran potentat, per un amparo tan xich, que no 'l va deslliurar de la major pobresa; allí 's veu al honrosíssim veterano, al héroe del cautiveri, al escriptor sens igual, al vell incomparable, olvidar sos mortals sufriments per repetir al ausent compte las gracias entre desmay y desmay de l' agonía, y repetirlas, hi plorant d' agrahiment y sonrientli de goix per sa próxima tornada.

R. F.

UN ASSATJ DE FILOSOFÍA CRÍTICA.

II.

Posat l' home en front de les coses exteriors y cara á cara ab los cossos, oberts y clars los ulls de la seva atenció pera observar fidelment les modificacions de la conciencia que d' aytal estat li sobrevingan, y distingir ab certesa 'ls components metafísichs de qualsevol accident que, per rahó de sa complexitat psicológica, dega ésser analisat á fi d' estudiar filosóficament lo valor que inclou y la materia que 'l forma; experimenta primerament una afecció en l' esperit nomenada *sensació*, que es un fenómen purament subjectiu y sens trascendencia á la realitat de fora, pus esdevé en tota sa integritat dintre l' esfera exclusiva de la nostra ánima, completament immanent en sa naturalesa y carácter, afectant sols la substancia espiritual, y sotsmetentse y aparexent á la observació interna sens cap mena de relació que sa realitat indigne ab sa causa material; mas originant y com portant en sí, ab un judici *primitiu* de sa propia existencia fenomenal altre no menys natural é invencible, la convicció ferma y natural també de que existex un subjecte dins del home que la sensació, modificantlo, fa endevinar. Com suggerit per la sensació, que n' es com signe natural, y per consegüent acompanyantla espontáneament, per una necessitat mes forta que l' imperi absolut de la voluntat, y prevenint y vencent lo franch arbitre, altre juy universal també y necessari, suposat aquell antecedent, se revela á la conciencia del home subjecte á les impressions del mon dels sentits. Aytal judici 'ns declara ab la seguretat y evidencia dels fets *primitius* de l' esperit que fora d' aquest existex una causa veritable de les sensacions, quelcom real, independent sí de nosaltres, mas lligat ab nostre conexement en la conciencia mitjantsant aquelles. Est es l' orde que te estatuit l' Autor de la naturalesa, pera passar de dins á fora en lo primer esgrahó de l' escala dels conexements, observada de prop y sens mires sistemátiques preconcebudes l' operació primitiva del *jo* humá, dona aquest resultat, que ha proclamat sens pretensions, y sols en vista del estudi dels fets mes senzills de la conciencia, l' escola molt propiament dita del *Realisme natural*.

Mas devem advertir que no sempre del matex modo se *percebexen* les causes de les modificacions internes, que te diversos graus aquell judici *sintétich* en orde á realisar lo tránsit de l' ánima al cos, ó, com dirían los partidaris de les idees, d' aquesta darrera á la naturalesa sensible; perque admet també graus de determinació lo conexement que de les qualitats dels cossos nos donan los cinch sentits. A voltes, sentintles ensemps quasi passivament dins de nosaltres, conexem particularisades les modificacions corporals, y sabem axís determinadament algunes de les propietats externes, que la *percepció* en aytal cas nos oferex com á terme de son judici clarament y quines sian; á vegades, be que assegurantnos de sa existencia, es dir inspirantnos que hi ha fora de nosaltres una causa que 'ns fa sentir, no resol qual es ella. Pot servir pe 'l primer cas l' exemple de la figura real dels cossos que conexem pe 'l tacte, y per exemple del segon lo calor, que percebim tocant també la materia, sens saber per les soles facultats sensibles en aquesta operació *primitiva*, en que está son vertader modo de causarnos dolor ó pler. Á les qualitats, donchs, clarament y en lo primer sentit explicat conegudes darém lo nom de *primàries;* y de *secundàries* á les altres, segons lo tecnicisme de l' escola.

Son moltes y molt variades les propietats de que l' hom ha noticia, ja pe 'l únich do de la *percepció* natural, de que hem parlat fins ara, y que no manca á ningú que haja sortit á la llum de la vida ab naturalesa íntegra de racional: ja per l' ajuda que, fundades en la matexa, li prestan, pera engrandir mes quiscun jorn lo camp del conexement, les diverses branques del arbre de les ciencies naturals, que, objectivant ab mes distinció les qualitats *secundàries*, precisan llur conexensa, y troban en l' inmensa regió del *cosmos* novelles formes d' ésser, que concretan sempre mes sa substancia real. Totes elles, no obstant, ab ses apariencies diverses quasi infinites, dependexen d' una lley; les lliga en llur idea una condició indefectible, y per ço sa realitat objectiva essencialment vária deu amotllarse per força á un principi universal, que, si no aufega sa multiplicitat, no 'ls consent tampoch córrer soltes ab llibertat absoluta. Parlam de l' extensió, materia del present estudi. No hi ha qualitat material, no existex manera de *percébrer* ó esmaginar lo mon objecte de la sensibilitat, que puga lliurarse d' aquest concepte primari. Concebesca 's lo que 's vulga sobre propietats dels cossos, fixe 's l' atenció en lo que sabem pertocant á la naturalesa física; y ningú, ningú absolutament, logrará sostenir per un moment en sa intel-ligencia cap qualitat, prescindint de l' extensió; y si per importuna preten ofegar sa aparició soptosa, s' esborrará necessáriament qualsevol idea sensible, que totes les traçes no farán reviurer sens demanar auxili á la companya constant de tota idea de materia. Es la condició *sine qua non* de totes les *percepcions* humanes, l' unitat que abrassa llurs diversitats fenomenals, lo *substractum* permanent que unifica 'ls aspectes multiformes ab que la naturalesa inferior revela als ulls del home sa riquesa d' objectes diferents en llurs propietats sensibles, que 's dibuxan y s' esbahexen sobre un fons idéntich y racional. Tal volta exa important virtut de l' extensió feu suspitar als filosops afectats á les teories si l' essencia de la materia consistia en l' extensió. Lo que 'ns porta á una digressió sobre una de les hipótessis de la composició dels cossos, digressió no curiosa del tot, perque en lo curs d' aquests articles nos servirá haverla tocat.

Des que 'ls hómens començaren á aténdrer als estudis filosófichs y á inquirir per conseqüencia la naturalesa y les causes dels éssers, mogué 'ls desseguida lo apetit racional sedejant de veritat una

dificultat gravíssima per tot racionalista. Devant del mon qual grandesa 'ls maravellava y no satisfent sos enteniments l' idea de la seva eternitat, que sentian pugnar ab les mudanças que en les coses veyan, no cabent per altra part en sos cervells la veritat cristiana del seu orígen, no podian fer altra cosa que discórrer sistemas mes ó menys idealistas pera resóldrer un misteri tant superior á ses forçes intel-ligents. Los sabis de la antiga Crecia se trameteren dels uns als altres y modificavan y retocavan ó be destruhían un *cosmos* imaginari concebut á guisa del esperit de llurs escoles successives. Demócrit, donchs, no volgué desmentir en aquest punt la missió providencial dels sabis de la antiguetat, y dexá en sa teoría *atomística* lluhir clarissimament un testimoni fael del materialisme que dominá en la doctrina de molts sabis grechs. Segons ell, lo mon ó temporal combinació dels elements materials troba sa causa y principi en la casualitat. Suposava l' inmensitat del espay plena de *corpúsculs* ó menuts *átoms*, que, per la forsa d' un trebolí violentíssim, fill de la necessitat, com per la furia d' un huracá se movian y empenyían uns ab altres, perduts pe 'l atzar d' aquelles tenebres, sens camí cert en son viatje ni retgla en sos batements desconcertats y desinvolts. Mas arribá l' hora de posar fi á aquell cáos y orde á la desunió. Per axó lograr pretenía que 'ls *átoms*, dotats de certes formes y mútuament provehits en sos caps de certes com puntes y vuyts, ó que sab hom, gracies, com que diguessem, á sa simpatía produhída també per la fatalitat, s' agermanaren, y axí l' armonía, esclatá la llum y brotá la vida d' aquell mar revolt y fosch de principis discordants. Ab un pas mes enllá que hagués donat, Demócrit s' hauria trobat tal volta ab la moderna teoría atomística. Admés que un moviment desarretglat y fortuit dels elements materials havia fet náxer los cossos, no restava sino aprofitar los efectes de la velocitat adquirida, pera conservar, ab lo moviment de les parts del univers, viva y progressiva sa consonancia armónica. Ans empero d' arrivar al sistema modern del moviment dels átoms, hem de parlar de Descártes que te lloch també en nostra rápida excursió en l' historia de la Filosofía.

Renasqueren á la fi les ciencies mitj ofegades pe 'l fexuch pes de les hipótessis escolástiques, y 'l giny d' independencia intel-lectual de l' autoritat dels capdills d' escola parlá pe 'ls llabis de Bacon, y als vells sistemas substituí l' esperit d' innovació y á la costum inveterada del silogisme, destinat per Aristóteles á regular lo discurs y convertit per la decadencia á empresonarlo en subtileses inútils, la práctica de l' observació pacient. Descártes, fill d' aquesta resolució, després d' haver com á resolució del seu dupte descubert en l' *ego cogito* la prova mes patent de l' existencia espiritual, y sens móurers del mon intern de les idees lo motiu de existir Deu, deduhí la veritat del no jo de sa veracitat infal-lible. Posava per criteri de certitut la claretat del conexement. A fi de determinar, donchs, l' essencia dels cossos, cercá en la materia aquell carácter que mes clar y distinct li paregué, la propietat que entengué ésser mes propia pera ésser sotsmesa al raciocini, y de que pus fácilment se pogués donar compte l' esperit d' inquisició. Fondá l' essencia de l' ánima en lo pensament, es á dir en les modificacions que 's presentan clares devant del sentit íntim; y la dels cossos en l' extensió. D' aquest modo dexa completament separats los dos mons, objecte de la ciencia humana, fent contrastar ab l' activitat del ésser racional, guspirejant de moviment y vida, lo que en los cossos representa al primer esguart l' imatje mes exacta de la quietut y de l' inercia. Trobada l' essencia de les coses corpórees, devía deduhirne totes les altres propietats; y lo qui fou famós matemátich, y justament vivia, quan la novella aplicació de l' Álgebra á la Geometría obria nous camins á la ciencia del cálcul, treballá també per fer sortir, per les lleys y procehiments de la Mecánica, de l' extensió los fenómens naturals que tant diferents en *qualitat* s' havian presentat fins llavors als físichs.

Experimentá Descartes una cayguda en aquesta darrera part de sa empresa. Qui tant aborria la Física fundada en les virtuts amagades de la materia—que Malebranche son dexeble considerava no mes que com un nom que res significava, donat á un genre d' apariencies corporals, y tret de llur idea vulgar, pera dissimular l' ignorancia—imitá 'ls antichs naturalistas y no passá de somniar hipótessis, al voler donar unitat á la ciencia dels cossos; y ell, que aspirava á predícar veritats clares per tothom, dexá 'l mon á les fosques, mentres interpretava y analisá l' extensió. Mas, com estava dat l' impuls, les ciencies naturals, obehint á la veu del restaurador de llur método, anaren llançant los antichs hábits; y quiscun esfors d' observació atenta enriquía 'l patrimoni científich ab noves llums, que, mostrant novells objectes, feyan ressortir relacions noves entre les moltes categoríes de fets que 'ls sabis anavan conquerint. La ciencia aspirá sempre ab mes dalé y confiança pus forta á la unitat, y cada jorn que passava veya acostarse mes prop lo terme de sos desitjs. Newton havia reduhit á una sola lley bimembre 'l sistema de la gravitació y pe 'l cálcul matemátich dictat retgles absolutes als astres del firmament. L' exemple no romangué va. Lleys matemátiques son les que avuy regexen les vibracions de la llum, y moviment de la materia s' afirma ésser la causa de la caló y del fret, y les corrents eléctriques y magnétiques se volen determinar llegint en una equació algebráica 'ls moviments del *éter* subtil, y un inglés distingir per sa forma l' oxígen dels demés cossos simples comunament anomenats.

Constituhida la Filosofía natural en aquest estat, mes afanyos sempre son desitj per atényer l' ideal, l' unitat que donás cohessió á ses lleys y fes devallar de la font d' un principi únich, com á conseqüencies, los diferents ordes de ses veritats, era hora que s' inventás una teoría per explicar lo que es la naturalesa física y quina la causa primera natural é intrínseca dels fets que en los cossos ocor-

ren. Entre les varies ideades, una n' hi ha, l' atomística, que, si no ha pogut contentar á tothom com explicació rahonable dels fenómens físichs, simplifica sumament lo problema, y poch s' en manca que no fassa consistir l' essencia dels cossos en l' extensió. Per aquesta rahó n' anam á donar una lleugera noticia.

La materia pe 'ls atomistas no es altra cosa que un compost ó combinació y resultat de partícules molt diminutes, que, per motiu de sa petitesa infinitéssima, 's lliuran de l' acció escrutadora del microscopi pus potent; empero sólides, macisses, y dotades de forma geométrica, tenint axís parts també, absolutament parlant, encara que indivisibles per tots los procehiments fins ara usats y coneguts. Aquets suposats *átoms*, están privats de tot principi intern d' acció que esmaginarse puga, essent llur inercia en lo grau máxim condició essencial de la teoría. Ocupant espay, y per consegüent extensos, sa sola prerogativa, filla de l'extensió é indivisibilitat, es que son impenetrables. Mes ó menys separats uns d' altres segons lo moment de sa existencia que 's considere, no admeten cap forsa adherent á llur substancia, ni intermediaria, si axís nos es lícit parlar, capassa de causar ni en sa posició mútua ni en sos efectes intrínsechs la mes petita é insignificant modificació. Moguts contínuament, per gracia d' un impuls inicial, la causa del progrés del moviment es que mútuament se troban y s' empenyen y uns ab altres van *xocant*. De manera que l' existencia y massa d' aytals éssers y una primitiva acció externa perturbadora de son repós mostran sa inquietut perdurable dintre de l' espay assenyalat á sa esfera, y élls enterament passius, sens cap mena sisquera d' elasticitat que pugan oposar á la forsa fatal que 'ls solicita, van determinant en ses successives relacions geométriques les mudances del mon natural. Profundisant mes, s' assenta que la materia de que 's componen aytals *átoms* es la substancia única, fons mort, indeterminat y nubolós de la naturalesa corporal.

Admesa l' hipótessis precedent, y meditanthi un poch, nos apar que l' extensió es l' única propietat material que hi juga pretenint tenir la clau dels fenómens dels cossos. Los *átoms* se suposan exclusivament extensos, ja que l' impenetrabilitat que se 'ls atribuhex prové de llur concepte d' ésser perfectíssima sa extensió, es dir les seues parts extremadament atapahides. Donat, donchs, lo primer impuls, extrany á ells, se mouhen d' aquesta ó de l' altre manera y en un sentit particular per rahó de la massa dels altres que 'ls fa nosa ó 'ls empeny, qual massa, despullantlos de tota mena de força, activitat y virtut física, se confon ab lo volum y s' hi identifica. D' altra part, se confessa que ho resolen tot los *átoms* y son moviment; *átoms* enterament passius, moviment produhit no per cap causa que dintre del *cosmos* residesca. Ara be ¿qué es lo moviment? ¿quins elements compren sa idea? L' espay y 'l temps: un cos dihem que 's mou, quan en distincts moments del temps que sa velocitat mesura omple llochs distincts en l' espay. Aquets llochs ab sa distancia fixan la magnitut del moviment, y ab la posició sa naturalesa; y la Geometría ó ciencia de l' extensió s' encarrega de medir la primera y precisar la segona. En quant al temps, que ensemps ab l' espay corregut constituhex la velocitat, ó intensitat del moviment, es cosa estranya al *móvil*, perque, quant menys, demana l' existencia d' un ésser pensant, per quals actes successius de conciencia s' estime la successió de moments en la cosa moguda. Y dexades á part cavil-lacions metafísiques, notem solsament una conseqüencia práctica que de la teoría en qüestió trauhen sos partidaris. Diuhen que, conegut l' *estat dinámich* del univers en un cert moment, ço es á saber la forsa del moviment, la massa dels *átoms* y sa situació respectiva, fora empresa fácil ab sols l' auxili de les Matemátiques no solament endevinar puntualment tot l' esdevingut á la naturalesa, si que també profetisar ab seguretat exactíssima lo fet individual mes insignificant que en son sí serva 'l pervíndrer. Per lo qual apar per conclusió llegítima podem establirne que, si no pera compéndrer l' essencia de la materia, per conéxer racionalment y quasi *á priori* les contingencies y successos del univers en tot lo curs de sa existencia finita, es suficient—á ésser veritable l'hipótessis—la reflexió matemática sobre l' extensió objectiva, base de la Geometría pura.

JOSEPH MASFERRER Y ARQUIMBAU.

FORA DUPTES.

Si te ho guardas,
com mes tardas
es pitjó;
dígamho d' una vegada:
si ó no,

Cada dia
una alegría
per tenir!
cada nit una esperansa
per venir!

A cada hora
sè á la vora
del torment;
y de totes mes desgracies
innocent!

Pus del poble
mes del doble
está segú,
que si cap ne te la culpa
has de se tu.

Quan te giras
prou me miras
de reull;
es amor que dissimulas,
ó es orgull?

Si la esquena
per dá m' pena
'm vols donar,
la cintura mes bufona
'm ve á templar.

En que fasses
quan ne passa
que no 'm veus,
tos vestits se 't embolican
ab mos peus.
Si has de creurer
que he de veurer
cosa tal
sense ferne mes ni menos,
pensas mal.
Sigas llesta;
dónam festa,
ó bé dol;
digam si tinch companyia
ó estich sol.
Ja que 'm donas
prou estonas
de patí,
cuyta, dona, no me apures,
dígam *si*.
Me surts are
ab mala cara...
Tant debo!
que depressa 'm desenganyes
ab un *no*.
Aixis promte
faré compte
de que es tart:
Mes que dich, Verge del Carme,
Deu me 'n guart!
Prefereixo,
en que pateixo
viure ab pó;
si es que no 'm vulgas dir *si*,
no 'm digas *no*.

JOSEPH SERRA Y CAMPDELACREU.

L' ENGADINA Y 'L LADIN
QU' EN ALLÍ 'S PARLA.

I.

'L cantó dels grisons (1) en la Suissa, que confina ab l' Italia y 'l Tirol, fou poblat per 'ls etruscos, que fugint dels galos buscaren un refugi segur en las montanyas de la Rhætica (2). La naturalesa salvatje del país 'ls va fer tornar feréstechs, de manera que de s' antiga patria sols conservaren l' accent, encara que molt corromput. (Tit. Liv. llib. V-33).

'L país que forma 'l cantó dels grisons va esser dominat per 'ls duchs de Suabia fins l' any 1268, passant després á constituhir una provincia independent del imperi germánich y residencia d' una numerosa noblesa. Encara 's troban castells en ruinas en lo alt de las montanyas, que son testimoni d' aquella dominació. Las contínuas guerras que 's mogueren 'ls senyors causaren la desgracia del pais, y 'l poble se vejé obligat, per remediar semblant mal, á confederarse en varias ocasions. Ja en l' any 1396 formá la *Lia da ca Dè* (lliga de la casa de Dèu) de que la ciutat de Chur ó Cuera (1), capital avuy del cantó, fou 'l centro. Ilanz vingué á esser capital de un' altra lliga que celebraren en Trons (Oberland) en mars de 1424, 'ls pobles ajudats de l' abat de Dissentis, y tenint penjats sos gabans grisos dels seus bastons ferrats y clavats en la roca, juraren defensar 'ls sèus drets contra tots. Per aquet motiu se li digué *Lia grischa* (lliga gris). En l' actualitat se troba en el camí avans d' entrar en Trons la capella de Sta. Ana ahont tingué fonament aqueixa lliga. L' aliansa se renovaba cada déu anys y per última vegada ho va esser l' any 1778. En memoria d' aquest dia s' erigí una capella ab un pórtich de cuatre columnas, ab inscripcions llatinas bíblicas en la volta. 'Ls frescos foren restaurats en 1838, representant 'l jurament del confederats en 1424 y en 1778. Posteriorment de 1428 á 1436 se formá en Davos la *Lia dellas desch dretturas* (lliga de las déu jurisdiccions). Eixas federacions foren 'l tronc de las tres lligas de la Rhetia superior que se formaren en 1471. Desde l' any 1803 'ls grisons forman un cantó de la Suissa, que fins 'l de 1848 se compongué de 26 petitas repúblicas casi independents unas d' altras, mes la nova constitució 'ls ha privat d' aqueixa independencia local.

II.

La població de que 's compon 'l cantó dels grisons es rhetoromana, alemana é italiana. 'Ls rhetoromans habitan la mes gran part del Oberland ó sia la vall del Rhin posterior (Hinterrheinthal), aixís com l' Engadina en la vall del Inn y la vall de Münster. 'Ls italians ocupan las cuatre valls de la conca del Pó y son en menos número, mentres que l' element aleman espargit entre 'ls rhetoromans va de cada dia mes guanyant en significació.

En temps de la dominació dels duchs de Suabia, la llengua del país era 'l romá (*Romauntscha*) que també 's parlaba en 'l Tirol. L' instrucció qu' en aleman se dona en las escolas ha fet que s' anés generalisant l' us d' aquest idioma, en termes que en alguns punts sols se parla 'l rhetoromá en las familias, quedant mes estés y generalisat en l' Engadina que conté com á població alemana solament la de Tarasp, siti de banys d' ayguas minerals. Cuan Tschudi y Campell escrigueren á mitjans del sigle setse, encara 's parlaba 'l romá en casi tota la lliga y també cap al Vorarlberg y 'l Tirol y avuy á mes dels punts indicats solament se deixa ohir en las valls de Groeden y Enneberg en 'l Tirol.

La llengua dels grisons ó rhetoromana es coneguda també per 'ls alemans ab lo nom de *Churwälsch* y per 'ls del pais per *romauntscha* ó *romonsch* que diuhen esser *antiquissm lungaig da l' aulta Rhætia*.

(1) En aleman: Graubünden (lligas grisas.)

(2) Lo nom de Rhætica lí ve de Rhœtus que fou 'l que 'ls conduhí y maná: *Rhœtos thus corum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Rhœto*. Plin. Hist. nat III. 24. 1.

(1) En italiá Coira y en francés Coire.

Se divideix en dos llenguatjes principals, que se separan poch entre si en cuant á la significació: el de la lliga del Oberland en las valls de Dissentis, Ilanz etc. (Vorderrheinthal) qu' es un poch tosch, conegut per *romauntsch* y 'l *ladin* de l' Engadina en la vall del Inn, parlantse en el Oberhalbstein y la vall de Schams un dialecte que ve á esser terme medi dels dos anteriors y no te literatura.

Com á mostra dels tres continuem la traducció dels versets 11, 12 y 13 del Evangeli de St. Lluch.

«Ün hum veva dus filgs: Ad ilg juven da quels «schet alg bab. Bab, mi dai la part da la rauba «c' aud' á mí: ad el parchè or ad els la rauba. A «bucca bears gis suenter, cur ilg filg juven vet tut «mess ansemel, schá tilá 'l navent en ünna terra «dalunsch: a lou sfiget el tut sia rauba cun viver sen«za sparng.» etc. (Llenguatje del Oberland, traducciò de Gabriel Luci en 1648.)

«En om veva dus fegls. Ed igl gioven dad els ho «detg tigl bab: bab, do 'm or la part della roba, tgi «tocca a me. Ed el ho partia or ad els la roba. E betg «blers deis siva ho igl fegl gioven piglià tott anse«men et è tratg davent an en paeis glinuschant, e «lo ho 'l fatg eir sies fatg an sollazs.» etc. (Lengnatje del Oberhalbstein, traducció de M. C. en 1869).

«Ün crastian avaiva duos figls. E 'l plü giuven «d' els disch al bap: Da 'm la part della raba chi 'm «tocca. E 'l bab partit ad els la raba. E pac dis davo «il figl plü giuven, aviand miss insembel ogni «chosa, get el inavant seis viadi in pajais lontan: e «qua dissipet el sias facultats, vivand dissoluta«maing.» (Llenguatje de la baixa Engadina. Neueste Bibelübersetzung 1867).

Per facilitar la comparació y estudi d' aquests llenguatjes donem á continuació la traducció catalana.

«Un home tenia dos fills. Y 'l mes petit diguè á «son pare: Pare, donaume la part que 'm toca de «vostres bens. Y ell 'ls repartí los bens. Al cap de «pochs dias, juntant lo fill menor tot lo que era sèu «sen aná lluny á un pais estrany y allí disipá tots sos bens vivint disolutament.» etc.

Dels tres llenguatjes 'l de l' Engadina fou considerat per Campell com 'l mes pur. Conegut desde molt antich ab lo nom de *ladin*, aixís se 'l distingeix encara avuy en dia, y per sa puresa tractem d' ell ab preferencia.

No quedará dupte á ningú, ni son necessaris arguments per demostrar l' orígen ó derivació d' aquests llenguatjes, la sola lectura basta per convencer 's de que tant 'l nom de *romá*, que á tots se 'ls dona en general com 'l de *ladin* aplicat especialment á n' 'l de l' Engadina quedan ben justificats.

Moltas localitats de las valls dels grisons conservan, encara qu' alterats per l' aleman algunas vegadas ó modificats per 'l llenguatje del pais, 'ls noms qu' antes tenian en llatí. La capital, que s' anomena *Chur* en aleman y *Cuera* ó *Quoira* en romá, no es mes qu' una corrupció de *Curia Rhætorum* dels romans, nom que 's diu li doná 'l Gran Constantí. L' Oberhalbstein, en romá *Sur seissa*, es 'l *Supra saxum* llatí de que aquella paraula alemana es traducció. La vall Schams deriva de *sex amnes* y la *Val Ferrera*, per la abundancia de ferro es aixis coneguda. En la baixa Engadina situadas á la ribera esquerra de l' Inn se troban las poblacions de *Lavin, Guarda* y *Ardetz* pintorescament dominadas per torras y castells en ruinas. Se creu que *Lavin* y *Ardetz* no son mes que mots corromputs de *Lavinium* y *Ardea*, noms de duas localitats vehinas de Roma, transportats allí probablement per colons romans que s' hi haurian refugiat fugint dels galos. «Ciutadá del mon, l' home, en tot lloch, acaba «per familiarisarse ab lo que 'l rodeja. Solament á «algunas plantas d' aqueixas regions novas 'l colo«no aplica noms qu' ell importa de sa mare patria «com un recort que tindria por de perdre; diu Humboldt en son *Cosmos* y añadirém nosaltres que per idéntich motiu aplica també noms de ciutats de sa mare patria á las que funda de nou. Com á testimoni y proba d' aixó en temps moderns los espanyols fundaren en América entr' altras ciutats, una Nova Barcelona, Cartagena etc. los francesos una Nova Orleans y una Nova Yort los inglesos.

III.

Lo territori dels Grisons es constituhit per altas montanyas ab nèus eternas, elevadas planas y valls, paisatjes deserts de rocas peladas, camps plens de verdor y de vida, hont s' hi disfruta de bona temperatura durant tres mesos de l' any baix lo cel blau del mitj dia. Una ret de montanyas ab cent cincuanta valls ofereix un conjunt de paisatjes sublimes, de contrasts repentins de la naturalesa fértil y alegre ab los imponents horrors de las montanyas y *ventisquers*. Allí 'l Rhin té sa naixensa y rehunint sos dos brassos, (Vorder Rhein, Hinter Rhein) en Reichenau (1) se presenta ja majestuos per anar á fertilisar las hermosas comarcas de l' Alemanya, donant avans de sortir de la Suissa, en Dachsen prop de Schaffhausen, l' espectacle imponent d' una gran cascada (Rheinfall) y desayguant per fi en 'l Mar del Nort. De sas valls ixen també las ayguas de l' Inn y del Pó, aquell, tributári del Danubi, las transporta hasta 'l Mar Negre y aquet las conduheix fins á l' Adriátich.

Los habitants de la vall de l' Inn foren nomenats *Æniates*, nom derivat de *Ænus*, que donaren los romans (2) á n' aquell riu, y ab idéntich motiu per

(1) En Reichenau hi ha un castell fet construir per los bisbes de Chur, del qu' es propietari 'l Dr. A. de Planta. A fins del sigle passat, Tscharner, *bürgermeister* (arcalde) de Chur, hi va establí un col-legi, hont hi ensenyá 'l célebre Zscholke, historiador de la Suissa. Un dia de l' any 1794 s' hi va presentar un jove desconegut demanant que 'l rebessin en el col-legi; portaba en la punta d' un bastó un petit paquet, estaba rendit de fatiga; son exterior sensill, pero distingit vá fer que meresques bon aculliment. Fou professor de literatura francesa y matemáticas y conegut ab lo fingit nom de Chabaud-Latour, era Lluis Felip d' Orleans mes tart rey dels francesos. En dit lloch s' ensenyan molts recorts d' aquell monarca.

(2) ... *ripam Æni fluminis quod Rhætos Noricosque interfluit*... etc. Tacit 14 Hist. III. 5. En llenguatje *ladin* es *En*.

Eniatina (Engadina) tota la conca del riu fou coneguda. *Punt ota*, (2) pont sobre d' una riera en la part esquerra del Inn entre Cinuschel y Brail, separa en dos l' Engadina. Lo territori compres entre Malöggia y *Punt ota* es l' *Engiadina ota* (Engadina alta) y desd' aquest lloch hasta *Punt martina* (Martinsbruck) es la *Engiadina bassa* (Engadina baixa), que confina ab lo Tirol. La part compresa entre Malöggia y Samaden es la mes hermosa per los llachs que conté, dels cuals l' Inn deriva sa corrent.

Per concloure aquet article deixem que parli 'l Sr. Caratsch, entussiasta engadí, y de qui 'ns ocuparem mes endevant transcribint algunas de sas *Poesias romauntschas umorísticas é populeras in romauntsch d' Engiadin' ota,* per donar á coneixer 'l llenguatje qu' allí 's parla. Parlant de l' Engadina alta diu aixís:

Text literal (3).	*Versió de'sons* (4).
Da som Malöggia, fin giò Chapella	Da som Maleuja (*a*), fin jó Capella
Dal munt Scaletta, fin al Bernina,	Dal munt Scaletta, fin al Bernina,
Aís üna vall spazius' e bella	Es una vall spaciús' e bella
Chi port' il nom d' öt' Engiadina,	Qui port' il nom d' ot' Engadina
E chi as gloria, e cun radschun,	E qui as gloria, e cun ratxun
D' esser la perla del Chantun!	D' esser la perla del Cantun!

Versió dels mots (5).

Del cim de Maleuja, fins á Capella
Del mont Scaletta, fins al Bernina,
Es una vall espaciosa y bella
Que porta 'l nom d' alt' Engadina,
Y que 's gloria, y ab rahó,
D' esser la perla del Cantó!

J. Balari y Jovany.

(Seguirá.)

Laboratori del Pagés.

(Continuació.)

3.ª—Disolució de sosa gastada en saturar tots los ácits.. . . . . 80 grams.
Disolució de sosa gastada para saturar tots los ácits menos lo carbónich. . . . . 50 grams.
Disolució de sosa gastada en saturar l' ácit carbónich. . . . 30 »

Tenint fixat ja que se necessitan 30 grams pera saturar l' ácit carbónich, establirem los cálculs de la meteixa manera que anteriorment.

1.ª proporció.—Si en 1000 grams de disolució hi ha 25'833 grams de sosa, en 30 que havem necessitat pera saturar l' ácit carbónich quant hi haurá

$$1000 : 25'833 :: 30 : x = \frac{25'833 \times 30}{1000} = 0'774$$

resulta, donchs, 0'774 de sosa que estant continguts en 30 grams de disolució.

2.ª proporció.—Equivalent de la sosa 31 es á l' equivalent del ácit carbónich 22 com 0'774 grs. de sosa gastada pera saturar l' ácit carbónich contingut en los 100 c. c. es á x ácit carbónich

$$31 : 22 :: 0'774 : x = \frac{22 \times 0'774}{31} = 0'549$$

Aixó 'ns donaria l' ácit carbónich en pes; pero com es costum mes dosar 'ls gasos per volum, hi ha que reduhir aqueix pes d' ácit carbónich á volum, pera lo qual, tenint en compte que la densitat de l' ácit carbónich es 1'529, y que 'l pes de un litro d' ayre es, segons Casares, 1'2931 grams, resultará que 'l pes d' un litro d' ácit carbónich será

$$1'529 \times 1'29318 = 1'97727.$$

Per consegüent pera saber lo volum del ácit carbónich contingut en lo ví á la temperatura de 0'760 graus no hi ha mes que formar la següent proporció:

Si 1'97727 mideixen 1000 c. c., los 0'549 grams continguts en lo ví quant medirán

$$1'97727 : 1000 :: 0'549 : x = \frac{1000 \times 0'549}{1'97729} = 277'655$$

c. c.

Per consegüent pera calcular lo que hi ha en un litro s' haurá de formar la següent proporció:

Si en 100 c. c. de ví hi ha 277'655 c. c. en 1 litro ó sia en 1000 c. c. quant hi haurá:

$$100 : 277'655 :: 1000 : x = \frac{277'655 \times 1000}{100} = 2776'55$$

c. c.

Per consegüent aquest ví contindrá 2776'55 d'ácit carbónich per litro.

Aquest procediment seria inexacte en lo cas que 'l ví tingués ácit acétich, perque llavors al bullir pera volatilarse l' ácit carbónich seria probable la desaparició de part de l'ácit acétich com á ácit carbónich lo qual nos daria com se compren un erro de consideració.

ÁCIT TÁNNICH.

Per lo que he dit anteriorment al parlar del ácit carbónich, y segons pot véurers mes extensament

(2) Pont alt.

(3) Habem fet la transcripció exácta del fragment citat segons se *veu* escrit en l' obra indicada.

(4) Per fer notar y resaltar mes y mes la semblansa que te ab nostra llengua l' hi hem donat una ortografía mes natural á nosaltres per tenirla mes acostumada y semblarnos que pot fer *ohir* aproximadament los sons d' aquella.

(*a*) L' *eu* francesa.

(5) La traducció es, com se veu, literal. No tenint á la vista ni un diccionai ni una traducció en altre llenguatje, habem traduhit la paraula *som* per *cim*, ja fundats en la semblansa que las dos tenen, ja també perque te una equivalencia ab la paraula francesa *sommet*, de la mateixa familia romana, fent verósimil aquesta versió l' estar la població de Malöggia á 1811 metros sobre 'l nivell del mar y no en una fonda vall puig llavors tindriam dupte. La paraula *gió* qu' habem traduhit per *á* no te una equivalencia ab aquesta preposició, es á dir, *gió* no significa *á* en catalá. Per las moltas poesias qu' en llenguatje de l' Engadina habem llegit creyem ab fonament que la paraula *gió*, no es mes qu' una corrupció del verb aleman *gehen* (anar), y tenim motiu fundat per dir aixó, per que algunas vegadas hem vist en aquet llenguatje, algunas paraulas del aleman.

en ma obra titolada *Extracto de las sesiones de vinicultura profesadas en el Instituto Agrícola de S. Isidro en* 1872 se compendrá perfectament la importancia que jo dono als ácits per la conservació dels vins naturals.

Mentres l' ácit carbónich existeixi en un ví aquest se conservará sens la mes petita alteració; empero, com pot véurers per los esperiments de Pasteur que cita en sa obra *Études sur les vins*, aquest ácit desapareix del ví molt depressa, ja á causa dels trasbalsos, ja per las minvas que esperimenta á causa de la porositat dels envasos. Una vegada que ha desaparegut l' ácit carbónich es evident que si 'l ví no te altre principi conservador s' alterará y 'l cos que está destinat á umplir aquest paper es l' ácit tánnich ó, com vulgarment se diu, 'l tanino.

Aquest cos, que se pot adquirir pur en totas las farmacias y en las droguerias d' alguna importancia, te propietats que jo voldria que comprobassen tots los vinicultors pera que un cop conegudas s' espliquessen molts fenómens dels que passan en los víns, 'ls quals no sempre 'ns sabem esplicar. El tanino es sólit, blanch, sens olor; son gust es astringent; es soluble en l' aygua é increstallisable, soluble en l' alcohol y en l' ether; precipita las sals metálicas en vert ó en brú; se combina facilment ab las bases y forma tannats alcalins solubles en l' aygua. Los demés tannats son insolubles.

Lo tanino actua energicament sobre la gelalina que pren y precipita de sas disolucions.

Aquestas propietats que vinch de citar son del tanino pur sia cualsevulla la planta de que s' ha estret; empero si per sas reaccions químicas poch importa la procedencia, no succeheix lo meteix quan se tracta del sabor. Aixís es que s' ha de tenir en compte aquesta circunstancia en los cassos en que hi ha que afegir tanino als víns; perque si afegissem, per exemple, un tanino comercial fet ab la nou d' agalla y aquest no fos ben pur donariam al ví un gust desagradable que 'l faria desmereixer.

La cantitat d' ácit tánnich contingut en los víns es sempre petita. Veus aquí, segons Mr. Fauré, la que contenen los víns de la Gironde (Fransa.) De 24 classes estudiadas durant dos anys seguits 1841 y 1842 un sol ví d' aquest últim any no ha contingut tanino. Aquest era lo Haut-Brion. En 1841 lo ví de la meteixa procedencia doná 0'722 graus per litro. Lo mínim de 227 mostras que totas lo contenian ha sigut donat per lo ví de Sadirac en 1842 en lo qual Mr. Fauré no ha trobat mes que 0'649 graus per litro; lo máximum lo doná lo ví de Quisac en 1842 que contenia 1'843 per litro.

Pera dosar la cantitat de tanino contingut en un ví jo he adoptat lo meteix procediment de Fauré, que si bé no deixa de presentar sas dificultats quan se comensa á practicar, un cop que se te certa facilitat pera fer la operació aquesta es senzilla. Aquest procediment está fundat en una de las propietats que hem dit avans te l' ácit tánnich y es que actua enérgicament sobre la gelatina y la albumina, coagulantlas, y precipita de sas disolucions; s' hi ha tanino é hi tirem gelatina aquell será precipitat.

Pera determinar la cantitat d' ácit tánnich contingut en un ví se necessita preparar lo meteix que per lo ácit carbónich un reactiu y además un líquit pera graduar aquest: lo reactiu es en aquest cas la gelatina ó la cola tan puras com sia possible; lo líquit que s' emplea pera graduar es lo meteix tanino. Jo acostumo á usar la cola de peix que 's ven pera la economía doméstica y 'l tanino químicament pur que se ven en las farmacias.

Preparació del líquit graduador. Se pesan lo grams de tanino, se disolen en aygua destilada de manera que la totalitat de la disolució forme un litro á la temperatura de 15° centígrados. Si 'l líquit no queda del tot net, lo qual indicaria que 'l tanino no era pur, se filtra.

Preparació del reactiu. Se pren una cantitat cualsevulla de cola de peix ó de gelatina lo mes pura possible y 's disol en aygua. Esta disolució se fará d' una manera diferent segons la materia que s' use, puig que no tots los cossos gelatinosos se disolen de la meteixa manera. Pera disóldrer, per exemple, la cola de peix que se ven en lo comers en láminas molt primas destinadas al art culinari, se posa aygua á escalfar y quan bulli s' hi tira la cola. Pera disoldre la cola dita de Russia ó altres paregudas hi ha que reduirlas á trossets petits, tirar sobre d' ells un poch d' aygua bullenta y remourer sens parar. La cola se va inflant de mica en mica durant 24 horas, després de aquest temps s' hi afegeix una poch d' aygua y llavors la disolució es completa. Del contrari queda sempre un dipósit sens disóldres.

Si ab tot y aquestas precaucions s' hi fes dipósit se tindria de filtrar.

Feta la disolució de cola ó de gelatina en l' aygua s' hi afegeix líquit fins á la citada temperatura de 15°.

Graduació del reactiu. Pera graduar aquest reactiu se posa en una cápsula 100 centímetros cúbichs de la disolució de tanino; se posa 'l pot que conté la disolució de gelatina, y, ja ab lo mateix pot, ja ab la bureta, se va tirant líquit de gota en gota sobre la disolució de tanino. Cada cop que se fassa una adició s' observará un enterboliment del líquit que es lo que en Química dihem un precipitat. Si 'l líquit se tornés tan térbol que no fos possible veure si 's forma ó no 'l precipitat se filtra y se continúa la operació. Lo Sr. Fauré acostuma á graduar son reactiu de tal manera que pera precipitar lo tanino contingut en los 100 c. c. de la disolució tánica que hem posat en la cápsula se necessitan 100 grams de disolució de gelatina; suposem, donchs, que en l' ensaig que havem fet no se n' han hagut de menester mes que 80. Aixó significa que 'l líquit está massa concentrat, y pera posarlo en las condicions que indica 'l Sr. Fauré haurem d' afegirhi 20 c. c. de aygua pera cada 80 c. c. de disolució. Suposem, pel contrari, que en l' ensaig que acabem de fer hem hagut d' afegir 120 c. c. de disolució de gelatina. Aixó voldir que la disoluciò está molt diluida y que per conseguent si pogué afegir mes gelatina ó cola de peix.

Se compren perfeetament que la cantitat de cola ó gelatina que 's vulga tinga lo reactiu es arbitraria; mes lo Sr. Fauré ha escullit esta al objecte de facilitar los cálculs. Preparada com ell ho fa entenem que per cada gram de disolució de gelatina correspon 1 centígram de tanino; per consegüent aixó evita cálculs numérichs que son sempre pesats.

LLUIS JUSTO Y VILLANUEVA.

(Seguirá.)

PLANYS D' UN GALL.

I.

Quan jo n' era un pollastret
y picava las molletas,
ó remanava lo boll
que sol quedar en las eras;
O bè ab los meus germanets
pujávam per las garberas
buscant los granets de blat
que de las espigas queyan;
Mirava 'ls treballadors
y las flahonas pajesas,
que gojosas contemplavan
la nostra alegría inmensa.
Lo piu piu era incessant,
seguint al bátrer l' aleta,
saltirons per totas parts,
y afanys per remóurer terra.
¡Ah petits! goseu, goseu!
deya sempre la mestresa,
que com mes bon greix tindreu
tindré la bossa mes plena.
Aixís anávam creixent
entre glorias passatjeras,
entre afalachs enganyosos
y revent fingidas féstas.
Quan un jorn, molt dematí
contra costum establerta,
entrá un mosso en lo corral
ahont lo virám s' alberga;
Y 'ns doná de sagonet
una jibrellada plena,
blat de moro y molts pius pius,
qu' es l' engany de la ignocencia.
Despres de plé lo papaig
entrá la bona mestressa,
portant un rast en las mans
de cordillets y de bétas.
«Aquesta blanca ab la roja;
la mosquejada ab la negra.....»
y 'l mosso anava lligant,
com l' hi deyan, las parellas.
Aixís seguint, foren totas
lligadas per las potetas
las gallinas del corral;
y jo, que desd' una perxa,
contemplava la creuada,
rabiosos escandalls feya;
empero vingué 'l meu torn,
y lligat vaig ser com ellas.
Tot just lo sol n'era eixit,
que ficats en grans cistellas,
nos tragueren del corral
per' seguir la carretera.

II.

A Barcelona me trovo
després de llarga gronxada,
juntament ab las pobretas
que foren mon goig y gala.
En la ciutat de los Comptes,
ó capital catalana,
per serne prop de Nadal
eran firas senyaladas.
Me portaren al mercat,
allá al mitj de l' *Esplanada*,
y estiguí prenent lo sol
sobre d' un grapat de palla.
Durant aquell primer jorn
vaig passar moltas vegadas
á las mans dels concurrents,
ja de senyors, ja de damas.
Aquest gallot es molt vell,
deya 'l que me sospesava;
y la mestressa, enjinyosa,
estenentme bè las alas...
«Vosté no ha vist una carn
ni mes fina, ni mes blanca;
aquest gall es procedent
de la derrera llocada.»
Lo segon jorn de la fira
me portáren á la Rambla,
y després de passar mans,
després de moltas paraulas,
me comprá una minyoneta
molt aixerida y molt guapa.
que ab los amoixos que 'm feya,
féu renáixer ma esperansa.
De camí vaig ser portat
á una casa d' enseyansa,
y entregat com á regalo
pera celebrar las Pascuas,
Los criats de aquell col-legi
talláren ma lligacamas;
sens pietat ni compassió
me llansáren á una quadra.
En ella molts indiots,
pollas d' India molt remacas,
gallinas y alguns capons
alegres cacarejavan.
Encara que acondolit
y entre mescla tan estranya,
per bó tinguí aquell tancat,
perque en ell, al menys, menjava.
Pero ¡ay trist! jo no sabia
lo acabament de la dansa;
lo viatje á Barcelona,
á fé de gall, ignorava.
A la tarde, molt furients.
ab dos ganibets y platas,
entraren, fentne taula,
tot lo servey de la casa.
Aquest vull, aquest no vull:
fou tant gran la degollada,
que quedá una polla d' India
y aquest pobret que vos parla.
Tremolant, tot arrupit,
desd' un recó contemplava
los ignocents degollats
com ne batian las alas.
Aquells cadávers sens ploma,
de carn entre rossa y blanca,
ab tino y cuydado fóren
estesos sobre una manta;
Y agafant quatre 'ls cantons
de eixa mena de mortalla
sortiren de aquell tancat
en mitx de cants y riallas.

III.

De la vida 's fa un conort,
quan en mitx de la desgracia,
sers iguals, sense fal-lacia,
los anuja trista sort,
ó 'l dolor.
Aixís jo, gall desditxat,
després de tanta trontolla,
tinch per consol una polla
que ha sofert igual combat
sens pecat.....
Sortirem de aquell corral
per gallejar com solia,

pero tan necia porfia
renová lo nostre mal
tan fatal.
Vejerem en los fogons,
en llustrosas greixoneras,
las jermanetas senseras,
y mortas per los fregons
y sayons.
Llavors coneguí l' engany
de ma mestressa rastrera,
que m' omplia la granera
ab molt cuydado y afany
per mon dany.
Ja véus, polla, quin estil,
no cal esperar bon hora,
perque aquí tot se devora;
penja nostra vida humil
sols d' un fil.

PAU MIMÓ.

Barcelona 28 desembre de 1873.

CONSISTORI DELS JOCHS FLORALS.

COMPOSICIONS PREMIADAS.

ENGLANTINA.

PRIMER PREMI.—*Visca Aragó!!*
(Lema.)—Et fleverunt eum omnis populus Israel, planctu magno, et lugebant dies multos (Machabeus. Lib. I. cap. IX, vers. 20.)

SEGON PREMI.—*Partida.*
(Lema.)—Sus! via sus! á Mallorca.
Mort als alarbs!

TERCER PREMI.—*Cançó de gesta.*
(Lema.)—Diens si 'l play me don llezer.

VIOLA.

PRIMER PREMI.—*Sant Francesch s' hi moria.*
(Lema.)—Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo. (Cant. cap. II. v. 5.)

SEGON PREMI.—*La primera llágrima.*
(Lema.)—Beati qui lugen (Evangeli.)

TERCER PREMI.—*Esglay.*
(Lema.)—Vigilate quia nescitis diem neque horam (Sant Mateu.)

FLOR NATURAL.

PRIMER PREMI.—*Lo combat de Cadaques.*
(Lema.)—Fué esta victoria una de las mas notables que hubo por mar en aquellos tiempos (Zurita.)

SEGON PREMI.—*A una morta.*
(Lema.)—Y mi mal es tan entero
que muero por que no muero.
(San Juan de la Cruz.)

TERCER PREMI.—*La mala muller.*
(Lema.)—Tradició.

Premi extraordinari del Consistori.

AL SEGLE.
(Lema).—Qué rumor
lejos suena
que el silencio
en la serena
negra noche interrumpió.

Premi ofert per la Jove Catalunya.

QUADROS DE HISTORIA CATALANA.
(Lema).—E veritat sia dita com ser deu á historia quen ha desser verge e molt pura e molt neta din feeltat e de mentida. (Boades.)

Premi ofert per la Exma. Diputació de Girona.

INDEPENDENCIA.
(Lema).—Nostre senher fazia a vos companha perqu' en ren no us cal duptar.—(Pau Lanfranc.)

Los premis oferts per lo Sr. President del Consistori, per la Excma. Diputació provincial de Tarragona y per la societat la «Misteriosa» no s' adjudican.

Barcelona 24 de Abril de 1874.—Lo President, *Albert de Quintana*.—Lo Secretari, *Joan Sardá*.

NOVAS.

No fa pas gayres dias vejerem exposada en la tenda d' objectes artístichs del Sr. Monter en lo carrer d' Escudellers d' esta ciutat, una estátua del gran poeta castellá Fray Felix Lope de Vega obra del jove escultor en Manel Foixá; recomenable es ella si no notable per esser de las primeras del autor y encara que en lo conjunt s' hi troba á faltar aquella seguritat de ratllas y fermesa de concepció del destre artista consumat en l' execució y en especial en detalls y sobre tot en lo ropatje s' hi veu un gran estudi y molt bona intenció que fan concebir notables esperanças per en avant en lo jove escultor. Dit senyor acaba de marxar á París per á completar sos estudis que no duptem mica que á temps á venir donen gloria y profit per ell y honra per la seua Patria.

—

Los periódichs estrangers, fan molts elogis de nostre compatrici lo celebrat y jove artista Sr. Pellicer. Si son justificats ho dirán las planas de la *Ilustracion Espanyola* ahont nos está mostrant tot lo que val, presentantnos viventas y fidels ab l' enérgica espressió de son llapis las principals escenas de la formidable lluyta que en el Nort s' está verificant.

—

Catalunya ha obtingut un verdader triunfo en lo certámen obert per l' editor y propietari de la magnífica publicació *La Ilustracion Española y Americana*. Deu dibuixos han sigut premiats y d' ells tres son originals d' artistas catalans; ço es, *La mare* d' en Enrich Monseadá y Vidal y *Las clases pasivas* d' en Joseph Nin y Tudó, qu' han obtingut respectivament dos segons premis de 200 pessetas quiscun; y *Barcelona antigua* d' en Anton Rigalt agraciat ab un accéssit.

Respecte la part literaria si be s' ha declarat desert lo certámen, no obstant entre las 28 obras qual adquisició recomana 'l Jurat al Sr. Abelardo de Carles, hi figuren Las *Monografías histórico-arqueolócas* de nostre compatrici l' acreditat escriptor y artista Sr. Puiggarí.

Estampa de La Renaxensa, Montjuich del Bisbe, núm. 3.